

Relativister? Det beror på vad man menar

ROBIN DOUHAN
OCH STAFFAN VAHLQUIST

REPLIK Som Jan Tullberg (2007) mycket riktigt påpekar i sitt svar till vår replik (Douhan och Vahlquist 2007) är vi inte några radikala relativister. Det vi ville visa var dels att rivaliteten mellan olika samhällsvetenskaper *de facto* är obetydlig (något som vi i likhet med Tullberg beklagar), och dels att den i förekommande fall ofta – men inte alltid – bygger på missförstånd. Vi gav några exempel på sådana missförstånd i Tullbergs (2006) egen text, och man kan säkert hitta fler.

Den principiella kritiken gällde emellertid att Tullberg i sin artikel inte lyckades presentera ett överordnat, *allmänt accepterat* sanningskriterium, det vi kallade jämförbarhetskriterium. Detta läste Tullberg i sitt svar på vår replik som ett förespråkande för att olika vetenskapliga discipliner skulle ses som inkommensurabla. Men det vi menade var bara att det utan ett allmänt accepterat sanningskriterium blir helt avgörande att navigera rätt mellan skilda discipliners sanningskriterier och granska olika discipliner utifrån de kriterier som tillämpas just där. Annars löper man risken att tillskriva någon en ambition som denne aldrig hade. Vi talade i detta sammanhang om vikten av lyhördhet.

Det är viktigt att notera att vi inte ifrågasätter att t ex det ekonomiska ramverket kan tillämpas på traditionellt icke-ekonomiska frågeställningar. Problemet uppstår då man sedan vill göra en jämförelse med andra discipliners uttalanden om samma sak. Låt vara att man – kanhända med visst fog – anser att det egna ramverket och de därmed förknip-

pade sanningskriterierna är de bästa, men om de teorier man förhåller sig till inte var skrivna utifrån samma kriterier så är förutsättningarna att vinna förstärkelse små. Att granska andras forskning relativt ens egna sanningskriterier är en form av relativism som vi tycker att man i klarhetens namn bör motverka.

I sitt svar på vår kritik presenterar Tullberg (2007) i alla fall något som liknar ett överordnat jämförbarhets- eller sanningskriterium. Han menar att alla discipliner till sist intresserar sig för ett fåtal stora frågor: ”Vad leder till depression, självmord, krig, konflikt, och vad leder till harmoni, fred, välbefinnande?” (s 67). Det kan vi med vissa modifieringar hålla med om.

Därifrån går han vidare och menar att de teorier som får stort ”genomslag” på dessa frågor eller ”beroende variabler” är de bättre. Exakt hur detta ska tolkas är oklart. Om vi förstår Tullberg rätt så ska detta kopplas samman med det han senare säger om att ”reformistisk kraft är en kvalitet hos olika teorier som kan jämföras”. Är det alltså de vetenskapliga teoriernas faktiska tillämpning i det samhälleliga förändringsarbetet som är det nya jämförbarhetskriteriet? (En ståndpunkt som i så fall ligger nära Marx; även han menade ju att filosofin skulle gå från att beskriva verkligheten till att förändra den.) Vi håller i och för sig med om att det är en utomordentligt viktig uppgift för vetenskapsmän att nå ut och påverka samhället och hjälpa beslutsfattare till väl underbyggda beslut. Vetenskapen får i denna bemärkelse inte bli för esoterisk.

Men det är fortfarande oklart vad Tullberg egentligen menar med ”reformistisk kraft”. Om det är den faktiska inverkan en teori utövar på samhället och dess aktörer, så är det nämligen litet märkligt att han nämner psykoanalysen som en vetenskaplig teori som har misslyckats. Vi skulle snarare vilja hävda att

Robin Douhan är doktorand i nationalekonomi vid Uppsala universitet. Hans huvudsakliga forskningsintressen är tillväxt, entreprenörskap och vetenskapsteoretiska frågor. robin.douhan@nek.uu.se

Staffan Vahlquist är fil mag i teoretisk filosofi och arbetar som redaktör på bokförlaget Ruin. staffan@ruin.se

psykoanalysen lyckats reformera samhället mer än de flesta teorier, så till den grad att Freud ibland klassas som en av de mest inflytelserika personerna under 1900-talet. Begrepp som "undermedvetande" och "omedvetna drivkrafter" ingår numera i det dagliga språket och påverkar starkt vårt sätt att se på oss själva och samhället. Tullberg måste mena något annat.

Om vi fortsätter med psykoanalysen som exempel, så kan vi gå med på att psykoanalysens reformistiska kraft är i avtagande inom dagens forskning och behandling. Vi kan även gå med på att detta till viss del beror på vetenskaplig kritik mot psykoanalysen.¹ Men förklaringar står även att finna i det samhälle i vilket psykologisk terapi utövas. Den psykoanalytiska proceduren är både ekonomiskt och tidsmässigt kostsam: Den lämpar sig dåligt för gemene man med ett pressat schema och för statliga institutioner med snäva budgetramar. Men gör dessa praktiska omständigheter att teorin blir mindre sann?

I det idealfall som vi tror föresvävar Tullberg uppstår den kraftfulla teorin inom vetenskapen (det etableras t ex en stark teori som talar för att riksbankerna ska vara självständiga eller att kognitiv terapi hjälper bättre), för att i ett andra steg kanaliseras ut till beslutsfattare

och andra som omsätter teorin i praktiskt arbete. Det finns dock en risk att den reformistiska kraften huvudsakligen kommer att avgöras i detta andra steg. Det torde inte vara svårt att hitta historiska exempel på idéer som inomvetenskapligt har ansetts mycket slagkraftiga och tillskrivits stora praktiska implikationer men som aldrig förverkligats. Den uppenbara faran med Tullbergs föreslagna jämförbarhets- eller sanningskriterium blir då att det leder till en politisering av vetenskapen – vad som är vetenskaplig framgång kommer att avgöras av andra än vetenskapsmän. Om så redan till viss del är fallet är det en sak, men att argumentera för ett sanningskriterium som stödjer (och även i viss grad rättfärdigar) detta, tycker vi är onödigt.

REFERENSER

Douhan, R och S Vahlquist (2007), "Imperialism grundad på missförstånd. Replik", *Ekonomisk Debatt*, årg 35, nr 1, s 62-65.

Luborsky, L m fl (2002), "The Dodo Bird Verdict is Alive and Well – Mostly", *Clinical Psychology: Science and Practice*, vol 9, s 2-12.

Tullberg, J (2006), "Ekonomisk imperialism – ett tvärvetenskapligt framsteg eller en villöväg?", *Ekonomisk Debatt*, årg 34, nr 6, s 79-90.

Tullberg, J (2007), "Svar till Jakobsson samt Douhan och Vahlquist", *Ekonomisk Debatt*, årg 35, nr 1, s 65-68.

¹ Vårt medgivande här är delvis retoriskt. Det är inte svårt att finna forskning som tyder på att behandlingsresultaten av psykodynamiska terapiformer (i olika utsträckning freudianskt färgade) står sig väl mot mer kognitiv eller beteendeorienterade former, se t ex Luborsky m fl (2002) för en omfattande metastudie.